

Kitap Dünyasından:

**UZAK İKLİMLERDE
YAYIMLANMIŞ İLGİNÇ BİR KİTAP:**

THE OCEAN OF UNITY

**Wahdat al-Wucûd in Persian,
Turkish and Malay Poetry**

Lisans öğretimini tamamlayıp Divan Edebiyatı ile biraz daha ileri düzeyde ilgilenmeye başladığım yıllarda merak ettiğim konuların başında, bölgesel farklılıkların bu edebiyata nasıl yansıdığı meselesi geliyordu. Daha açık bir ifadeyle Üsküplü bir klasik edebiyat mensubu ile Erzurumlu benzer bir şair arasında duyuş, düşünüş ve ifade ediş tarzında, kullanılan formda, tercih edilen türde ne çeşit farklar vardı? Merakım kısa bir süre sonra zail oldu. Bu coğrafi farklar hakim Osmanlılık çizgisi içinde kaybolup gidiyordu. Peki bu kalın çizginin adı neydi?

Sonraki yıllarda sıkça gündeme getirilen bir başka soru, zihnimi yordu. Divan Edebiyatı, Arap ve Fars edebiyatlarının taklidi mi idi? Bu edebiyatlar arasında farklar var mıydı? Veya aralarında görülen yakın münasebet nasıl izah edilebilirdi?

Bu ve benzeri sorularımın cevabını daha sonraki yıllarda medeniyet kelimesinde buldum. Zamanla özellikle din birliği üzerine kurulan büyük medeniyetlerin içlerine aldıkları çeşitli milletlerin kültürlerini az çok müşterek bir hüviyete büründürdüklerini fark ettim. İslam medeniyeti ise bunun en karakteristik örneklerinden birini teşkil ediyordu. Yaşama biçimleri ve coğrafyaları birbirinden çok farklı olan çeşitli milletler, müslüman olduktan, özellikle de bunu bir medeniyete dönüştürdükten sonra ortak sayılabilecek bir hayat şeklini yaşamaya başlamışlardı. Bu medeniyet ise şu iki temel etki altında şekilleniyordu: İslamın ilk mensupları olmaları dolayısıyla Arapların sosyal ve kültürel yapısı ile dinin yayıldığı alanlarda yaşayan çeşitli kültürler. Bu iki faktörün birleşimiyle aralarında coğrafya, tarih ve ırk olarak hiç bir münasebet bulunmayan farklı topluluklar, zaman içinde bir potada eriyip şekilleniyorlardı. Bunun sonucunda da İslam dünyasının kültürel, entelektüel tarihi, bölünemez bir bütün olarak karşımıza çıkıyordu.

Çerçevesi çizilen tabloyu teoriden uygulamaya intikal ettirmek için bu medeniyetin herhangi bir unsurunu alıp farklı müslüman coğrafyalardaki görüntülerini gözler önüne sermek gerekiyordu. İşte size şimdi böyle bir eseri tanıtmak istiyorum. Hacı Muhammed Buharî Lubis, Malezyalı bir bilim adamı. Malezya Milli Üniversitesinde Mukayeseli Ortadoğu İslami Edebiyatlar dersleri veriyor. İşte bu değerli bilim adamı İslam düşüncesinin ağırlıklı konularından biri olan Wahdet-i Vücûd düşüncesinin, Fars, Türk ve Malay edebiyatlarına nasıl yansıdığını ele alan bir çalış-

Prof. Dr. Mustafa İSEN

Ahmet Yesevi Ü. Sosyal Bilimler Enst. Müdürü

ma gerçekleştirmiş. Eserin adı The Ocean of Unity.*

Bilindiği gibi Vahdet-i İslam düşüncesi içinde Hallaç ile başlayan ve İbn Arabî ile sistemleşen bir ekol olup başta tasavvuf düşüncesi olmak üzere İslam medeniyetinin çeşitli alanlarında etkili olmuş bir harekettir. Daha sonra başka mutasavvıflar tarafından da yorumlanarak geliştirilmiş ve bu haliyle tasavvuf düşüncesinin yayıldığı bütün alanlarda etkili olmuştur.

The Ocean of Unity, önsözü takiben altı bölümden meydana geliyor. Giriş sayılacak ilk bölümde araştırmacı, tasavvufi şiir arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermiş. İkinci bölüm vahdet-i vücûd düşüncesinin doğuşu, gelişmesi, şiire aksi ve başlıca temsilcilerini içeriyor. Üçüncü bölümde tasavvufi Fars şiiri gözler önüne serilip başlıca temsilcileri hakkında bilgiler verilmiş. Bu bölümü, Fars şiirini temsilen seçilen Türk asıllı ama eserlerini Farsça vermiş. Ünlü şair Bîdil'in (1644-1720) hayatı ve eserleri ile bunlarda vahdet-i vücûd düşüncesinin yansıması izliyor. Dördüncü bölüm, çalışmanın Türkçe kısmına tahsis edilmiş. Araştırmacı bu bölüme de Türk tasavvuf şiirinin kısa bir panoramasını çizerek başlamış. Sonra bizim edebiyatımızdan seçilen İbrahim Hakkı Erzurumî'nin (1703-1780) hayatı, eserleri ve bu eserlerdeki vahdet-i vücûd düşüncesi değerlendirilmiş. Beşinci bölüm çalışmanın Malay edebiyatı bölümünden oluşuyor. Dr. Lubis, bu kısımda da önceki örneklerde olduğu gibi Malay sufi şiirinin tarihi gelişimini gözler önüne serdikten sonra bu edebiyatta en dikkate değer sufi şair olan Hamza Fansûrî'nin (XVIII. yüzyıl) hayatı, eserleri ve bu eserlerdeki vahdet-i vücûd düşüncesini ele alıyor.

Tam adı, The Ocean of Unity, Wahdat al-Wucûd in Persian, Turkish and Malay Poetry olan çalışma, bir sonuç bölümü ile tamamlanıyor. Bu bölümde Dr. Lubis, elde ettiği sonuçları dikkatlere sunuyor. Araştırmacı üç ayrı dilden seçtiği bu sufi şairleri tesadüfen seçmemiştir. Bunların üçü de iki önemli tarikatın müntesipleridir: Bîdil

Nakşî, Hamza Kadiri, İbrahim Hakkî, Kadiri-Nakşibendî dir. Dolayısıyla şairler bağlı oldukları tasavvufî düşünceyi şiirlerinde yansıtmışlar ve bu çerçevede vahdet-i vücûd düşüncesi ortak bir bakış açısı ve İslam tasavvufunun en önemli yorumu olarak üç şairde de açıkça görülebilecek biçimde yer almıştır.

Dr. Lubis'in belirttiğine göre birbirlerinden oldukça farklı coğrafyalarda yaşayan bu şairlerin kullandıkları mecazlarda da büyük ölçüde benzerlikler vardır. Şarap kelimesi tasavvufi bir mecaz olarak bunun çok sayıdaki örneğinden sadece biridir. Bu tarz örneklerden üzerinde durulması gerekenlerden biri de her üç edebiyatta sıklıkla yer alan habâb mecazıdır. Dr. Lubis bu mecazın Budist metinlerindeki yaygın kullanımına da dikkatimizi çekiyor. Bu ve benzeri mecazi ifadelerin çok farklı gibi görünen mistik düşüncelerde aynı anlama gelecek biçimde kullanılması oldukça düşündürücü. Bu tarz örneklerden biri de deniz ve dalga ilişkisi.

Aynı medeniyet dairesi içinde yer alan farklı kültürlerin birbirleriyle ilişkisi herhalde gelecekte daha da üzerinde durulacak önemli konulardan biri olacak. Şimdilik teorik olarak var kabul edilen bu müşterek unsurların çalışmalarla doğrulanması gerekiyor. Ama bu iş sanıldığı kadar kolay değil. Bir kere farklı dilleri bilmenin yanında, konuyla ilgili elde yeterli kaynak bulunmaması da işi zorlaştıran unsurlardan biri. Bu bakımdan Dr. Lubis'in The Ocean of Unity, Wahdat al-Wucud In Persian, Turkish and Malay Poetry adlı değerli çalışması, bu tarz örneklerin öncü yayınlarından biri. Umulur ki bu tarz çalışmalar belli noktaya ulaşınca İslam Düşüncesi Tarihi'ni yazmak daha kolay olacak. Dr. Hacı Muhammed Buharı Lubis'i bu güzel çalışması için kutluyor, gelecekte başka güzel eserlerini de bekliyoruz

*LUBİS, Hacı Muhammed Bukharî.

1994

Wucud In Persian,
Turkish and Malay Poetry,
Kuala Lumpur, 376 s.